

Pauliine Koskelo
17.2.2026

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Asia: HE 188/2025 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Alustavia huomioita

Tulkitsen tehtäväni olevan arvioida esityksen sisältöä Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) kannalta.

Esitys sisältää useita eri säädöstoimia, joiden tarkoituksena on sujuvoittaa rikosprosessia. Taustalla ovat erityisesti rikosprosessin kestoon liittyvät ongelmat, jotka ovat Suomessa olleet pitkäaikainen epäkohta. Tilanne näyttää tässä suhteessa viime vuosina entisestään heikentyneen. Lainsäädännölliset toimet rikosprosessin ja resurssien käytön optimoimiseksi vaikuttavat tätä taustaa vasten tarpeellisilta.

Yleisesti on syytä todeta, että rikosprosessijärjestelmien moninaisuus sopimusvaltioissa on asiointi, johon EIS:n tarkoituksena ei ole sinänsä puuttua. EIS:n tarkoituksena ei kuulu rikosprosessijärjestelmien harmonisointi, vaan ainoastaan tiettyjen vähimmäisvaatimusten turvaaminen kansallisissa järjestelmissä ja niiden toiminnassa. EIT:n harjoittaman valvonnan perustuminen kansallisen prosessin jälkeiseen yksilövalitusjärjestelmään korostaa osaltaan sitä, että ratkaisukäytännössä usein todetuina tavoin EIT:n tehtävänä ei (yleensä) ole arvioida kansallisen lainsäädännön sisältöä sellaisenaan, vaan sitä, ovatko sen soveltamisen tulokset yksittäistapauksessa olleet sopimusvelvoitteiden ja niiden salliman kansallisen harkintamarginaalin mukaan hyväksyttäviä (ks. esim. *Correia de Matos v. Portugali*, suuri jaosto 4.4.2018, kohta 115; *Sanader v. Kroatia* 12.2.2015, kohta 69). Lisäksi erityisesti EIS 6 artiklan tulkinnassa ja soveltamisessa on nyttemmin korostettu sitä, että olennaista on oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden arviointi kokonaisuutena eikä niinkään yksittäisten menettelyosien tarkastelu erillään prosessin kokonaisuudesta. Kuten HE:ssä on todettu, EIS:n mukaisista menettelyllisistä oikeuksista on myös mahdollista pätevästi luopua, joko nimenomaisesti tai olosuhteista ilmenevin tahdonilmaisuin.

Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Suomalaisessa rikosprosessissa on vanhastaan noudatettu periaatetta, jonka mukaan rikoksesta johtuva asianomistajan yksityisoikeudellinen korvausvaatimus voidaan käsitellä rikosasian yhteydessä (adheesioperiaate), mikä lisäksi syyttäjä voi asianomistajan pyynnöstä huolehtia tällaisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisesta rikosprosessissa asianomistajan puolesta. Nämä ovat tärkeitä asianomistajalle annettuja etuja, joita EIS ei edellytä. Vakiintuneen tulkinnan mukaan EIS 6

artiklasta sen enempää kuin muistakaan sopimusmääräyksistä ei seuraa sopimusvaltiolle velvollisuutta noudattaa adheesioperiaatetta, saati velvoittaa syyttäjää ajamaan yksityisoikeudellisia korvausvaatimuksia rikosprosessissa asianomistajan puolesta (ks. viimeksi *Fabrizi and Others v. San Marino*, suuri jaosto 24.9.2024, kohta 84).

Toisaalta silloin, kun adheesioperiaate on kansallisessa lainsäädännössä omaksuttu, sillä on seurauksia 6 artiklan ”siviilihaaran” soveltamisessa. Ongelmia voi aiheutua erityisesti, mikäli korvausvaatimus lopulta jää rikosprosessin yhteydessä ratkaisematta, esimerkiksi sen vuoksi, että esitutkinta ei johda rikosoikeudenkäyntiin, tai jos rikosprosessin kesto venyy niin, että yksityisoikeudellinen korvausvaatimus ei tule ratkaistuksi kohtuullisessa ajassa.

EIT:n oikeuskäytäntö 6 artiklan ”siviilihaaran” soveltamisessa silloin, kun adheesioperiaate on osa kansallista rikosprosessilainsäädäntöä, on kuitenkin vuosien varrella muodostunut varsin epäselväksi, sekavaksi ja epäjohdonmukaiseksi. Tilannetta on pyritty selkiyttämään yllä mainitulla suuren jaoston ratkaisulla *Fabrizi and Others*. Siinä on tarkennettu ensinnäkin sitä, millä edellytyksillä 6 artiklan ”siviilihaara” voi tulla sovellettavaksi rikosprosessin yhteydessä esitettäviin yksityisoikeudellisiin korvausvaatimuksiin (kohdat 88-93), sekä sitä, milloin tässä suhteessa tuloksettomaksi jäävä rikosprosessi voi merkitä 6 artiklan edellyttämän tuomioistuimeen pääsyn (”*access to court*”) loukkausta (kohdat 132-140). Lisäksi adheesioperiaatteen noudattaminen voi aktualisoida kysymyksen siitä, onko yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta noudatettu kohtuullisen käsittelyajan vaatimusta (ks. esim. *Rautiainen v. Finland* (dec.) 11.1.2022 ja 22.11.2022).

Menemättä tässä tarkemmin tuoreen oikeuskäytännön yksityiskohtiin on yleisesti ottaen syytä korostaa erityisesti kahta asiaa. Adheesioperiaate ja sitä täydentävä syyttäjän mahdollisuus ajaa rikosprosessissa asianomistajan korvausvaatimuksia tämän puolesta ovat kansallisen lain varassa olevia ja siten kansallisella lailla rajattavissa ja täsmennettävissä olevia etuja, joiden merkitys asianomistajalle on usein erittäin tärkeä. Samalla on tärkeää huolehtia siitä, ettei asianomistajille anneta tässä suhteessa lupauksia tai luoda odotuksia, joita järjestelmä ei käytännössä kykene täyttämään, jolloin myös valtion vastuu EIS 6 artiklan ”siviilihaaran” perusteella voi aktualisoitua.

Tältä kannalta vaikuttaa perustellulta HE:n sisältämä ehdotus esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 3 kohdan muuttamiseksi niin, että asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus selvitetään esitutkinnassa varaamalla hänelle tilaisuus vaatimuksen esittämiseen kohtuullisessa ajassa, jos asianomistaja pyytää syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan, paitsi jos syyttäjä ilmoittaa, ettei ota vaatimusta ajaakseen, voi osaltaan edesauttaa noudatettavan menettelytavan selkeyttämistä jo esitutkintavaiheessa. Sama koskee tähän liittyvää ROL 3 luvun 9 §:n muutosta, jonka mukaan syyttäjä voi tehdä ratkaisun asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisesta jo esitutkinnassa.

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen tai lopettaminen

Esitutkintalain 3 luvun 9 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, esitetutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä.

EIS:n kannalta on selvää, ettei EIS 6 artiklasta johdu valtiolle velvollisuutta rikosten tutkintaan rangaistuksellisin perustein eikä rikosperusteisten yksityisoikeudellisten vaatimusten edesauttamiseksi (ks. *Fabrizi and Others*, kohta 151). Eräistä muista sopimusmääräyksistä, kuten erityisesti EIS 2,3 ja 4 artiklasta, kuitenkin seuraa valtiolle positiivisia velvollisuuksia niitä loukkaavien tekojen tutkintaan. Tällöin on kuitenkin kysymys vakavammista teoista kuin mitä ehdotettu esitutkintalain 3 luvun 9 §:n säännös koskisi. Ehdotus ei siten näyttäyty EIS:n kannalta ongelmallisena.

Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen (ROL 5 a luku)

Alussa mainituista syistä – koska EIT ei yleensä arvioi lainsäädännöllisiä ratkaisuja sellaisenaan, vaan niiden soveltamistuloksia yksittäistapauksissa ja koska EIS:n mukaisista menettelyllisistä oikeuksista voi pätevästi luopua – en näe, että nyt ehdotetut säädösmuutokset ROL 5 a lukuun olisivat sinänsä kyseenalaisia EIS 6 artiklan kannalta. Rikosasian vastaajan oikeus suulliseen käsittelyyn on kiistatta oikeus, josta voi pätevästi luopua, kunhan luopuminen perustuu riittävään ymmärrykseen sen merkityksestä kyseisessä asiassa ja sen ratkaisemisen kannalta. Ehdotetut muutokset eivät itsessään nähdäkseni ole ongelmallisia. (Tässä yhteydessä on huomionarvoista, että muutosta ei ehdoteta vaatimukseen siitä, että vastaajan on teon tehdessään täytynyt olla täysi-ikäinen, eikä siihen, että pääkäsittelystä luopuminen edellyttää myös asianomistajan suostumusta tai sitä, että tämä on ilmoittanut, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa.) Olennaista tulee olemaan järjestelmän huolellinen ja tapauskohtaisesti hereillä oleva soveltaminen, jossa mm. otetaan tarpeen mukaan huomioon yksittäisen vastaajan kyky itse tai avustajan tuella tehdä riittävään ymmärrykseen perustuva ratkaisu asiassa noudatettavan menettelymuodon suhteen.

Poissaolokäsittelyn käyttöalan laajentaminen (ROL 8 luku)

Siinä missä kirjallisen menettelyn tarkoituksena on yksinkertaistaa rikosasian käsittelyä silloin, kun asian selvitetty tila ja asianosaisten suhtautuminen sen sallii, poissaolokäsittelyn keskeinen tarkoitus on torjua mahdollisuus rikosoikeudenkäynnin ja rikosvastuun välttelyyn sitä kautta, että vastaaja ilman laillista syytä jää saapumatta pääkäsittelyyn. Näin ollen ei ole yllättävää, että

poissaolokäsittelyn mahdollisuus on EIS:n sopimusvaltioissa yleinen järjestely, joka EIT:n oikeuskäytännössä on tietyin edellytyksin vakiintuneesti hyväksytty. EIS 6 artikla ei siten sulje pois mahdollisuutta poissaolokäsittelyyn, mutta poissaolleen tuomitulle on annettava mahdollisuus saada asia uudelleen käsitellyksi, paitsi jos hän on pätevästi, joko nimenomaisesti tai tosiasiallisesti, luopunut oikeudesta osallistua oikeudenkäyntiin tai on pakoillut oikeudenkäyntiä (*Sejdovic v. Italia*, suuri jaosto 1.3.2006 kohta 82). Soveltamiskäytännössä keskeinen kysymys on siten se, milloin poissaolokäsittelyyn voidaan turvautua ilman että syytetylle on myöhemmin järjestettävä mahdollisuus asian uudelleen käsittelyyn. Tässä suhteessa arvioitavaksi tulee ensinnäkin, ovatko viranomaiset asianmukaisesti huolehtineet syytteen ja oikeudenkäynnin tiedoksiannosta (ks. *Colozza v. Italia*, 12.2.1985, kohdat 26-28; *Sanader v. Kroatia*, kohdat 75-76); *Sejdovic*, kohdat 89 ja 99-101). Lisäksi tulee arvioitavaksi, johtuiko poissaolo vastaajan tahdosta ja toimista riippumattomista syistä (laillinen este) vai seikoista, jotka osoittavat tai ilmentävät oikeudesta luopumista (ks. *Lena Atanasova v. Bulgaria*, 26.1.2017, kohta 52) tai omatoimista pyrkimystä poissaoloon (*Medenica v. Sveitsi*, jossa vastaajan katsottiin järjestelleen esteen päästä oikeudenkäyntiin) taikka oikeudenkäynnin pakoilua (ks. *Chong Coronado v. Andorra*, 23.7.2020, kohdat 42-43). Merkitystä on myös sillä, onko syytetyltä evätty oikeus puolustautua asiamiehen avulla vai onko tämä oikeus toteutunut (*Sejdovic*, kohdat 91-95; *Medenica*, kohta 56).

Vastaavasti kuin kirjallisen menettelyn käyttöalan laajennuksen suhteen, en näe, että ehdotetut poissaolokäsittelyä koskevat säädösmuutokset olisivat sinänsä ongelmallisia EIS 6 artiklan kannalta. Olennaista tulee olemaan huolellinen soveltamiskäytäntö yksittäistapauksissa.

Minulla ei ole enemmälti lausuttavaa asiassa. Kiitos.